

e) 'Entrar en un estat' refl. «si vós vos *retets* monge ---», Llull (*Blanq* I, 295 6); «o s'amagà, mas *reté* s invisible», StVicençF (*Quar*, 223 253). f) 'Fer l'ofici de estar, en comptes de' tr. «Davant lo mas, a la entrada, ha una fita, e de la fita entró an la paret del mas, ha 12 alnes: e *ret*, la paret, fita ---, una carrasca qui és smo<t>xada e senyalada, que y à creu, e *ret* fites» a. 1331, *Privilegis* de Catí (*BSCC* XIV, 349); «en la coma de Tírvia --- ha fortaleza, e una torre que *ret* castell, e és molt fort», *Spill* de Castellbò, a. 1518, fº 50vº.

g) 'Fer tornar' (tal o tal; així o altrament), transitiu amb caràcter factitiu: «Los picaplets --- *reten* lo príncep, e la potestat, odiosa al poble o menyspreivols», Eiximenis (*Reg*, *NCl* XIII, 163.7); «cabeylls ma<n>---llevats, al cap --- / segon que l<ur>s és vijares / que les *ret*' açò pus belles; / correges, bosses e anelles, / diverses, multiplicades, / curioses e prezades / sens tota necessitat», id., poema prosificat en el *Ll de les Dones*, § 24, fº 24r2, v. 9 (*EntreDL* I, 178), «puys purgava, / d'ella sperava / que fill n'hauria: / no romana / per ser molt grassa, / ní magra massa; / ní malaltia / no la *retia* / parir inhàbil, / mas era làbil, / --- / inacordable / per al concebre»; «pluralitat / de doctós sans, / grans, discordans / d'opinió, / la questió / *ret* fort duptosa, / dificultosa / de dicidir», JRoig (*Spill*, 4492, 10705). «Sí com rictat no porta béns ab sí, / mas val aytant com cell qui n'és senyor, / Amor no val mas tan com l'amador: / mancha, bufant, orgue fals no *ret* fi; / Amor val poc com tot enamorat / ha falsadat en son pits fals enclosa / --- / Plena de seny! Tot mon seny vull despendre / amant a vós ---», Ausiàs VII, 1d

El ll. *REDDÈRE* s'ha conservat en totes les llengües romàniques d'Occident, però a la major part en una forma alterada, *RENDERE*: port. *render*, cast. *rendir*, oc. *rendre*, fr. *rendre*, it. *rendere*, friül. *rindi*. Sense la N només ha quedat en català, en la citada vall tirolese i en una part de la llengua d'oc. També se citen casos de *reddere* en alguns textos florentins arcaics, del segle XIII (Monaci, Schiaffini), però no es pot assegurar que no sigui per llatíisme i en tots es deu tractar d'una feble supervivència, que s'esvai tot seguit: el cas és que fora d'això hi ha hagut sempre *rendere* en la llengua it. i en els dialectes de tot el país.

En oc., examinats els textos antics on apareix la forma *redre*, tots o quasi tots són llenguadocians, incloent-hi des del Sud fins a l'extrem Nord d'aquest dialecte: apareix en *Flamenca* (assegurat per la rima amb *penedre*, *PSW* VII, 137), la *Cansó de Santa Fe*, les *Leys d'Amors* tolosanes, MErmengaut de Beziers, diversos exs en els docs de Brunel (S. XII, zona Carcí-Roergue-Albiguès), i les *Novas del Eretge* (Appel, *Chr*, 107 125) i la *Venjansa de la Mort N Senhor* (dos cops en la *Chr*, 118), textos llgd, o que almenys en tenen alguns trets fonètics; alguns textos dels extrems E. i O. del llgd contenen alhora *redre* (*Crozada*, 7.208; *Boeci*, 105.57) i *rendre* (*Crozada*, 7.75 i 7.126, *Boeci*, 105.255 assegurat per la rima, *pren* etc., en una estrofa de set versos) La documentació s'es-

tén des de princ S XI (*Sta Fe*, *Boeci*) fins al XIV (*Leys d'Amors*, M. Ermengaut, i en un doc. de Milhau any 1353) Avui aquesta forma ha desaparegut, sota la pressió del francès, en quasi tot el domini, si bé se cita encara un b. llem. *redre* (no sé si gaire modern ni gens repetit), i un derivat prefixal *a(r)redre* amb sentits secundaris: «fatiguer» a Alès, «donner le lait» en el Roergue i el centre del Gavalda; *FEW* x, 171-76.

Rendre, en canvi, és la forma, de bon tros, més estesa, des dels orígens literaris de la llengua d'oc: en la *Chr* d'Appel en compto 22 casos (en 20 textos) contra set de *redre* (en sis textos diferents); ja la trobem no sols en el *Boeci* i en *Girart de Rossilhon*, sinó també en el trobador més antic, Guilhem de Peitieu (c. 1095-1120). «ma dona m'assaya e m prueva / --- / no m solverà de son liam, / qu'ans mi *rent* a lieys e m liure / ---» (*Chr*, 127), en el *Castiagilós* («ses tornas que anc no l *rendet*», v. 259) i en trobadors de Provença (R. de Vaqueiras; *V. de St Honorat*): «ab el se son *rendut* mantenent hermitàn», un *rendut* 'un frare llec' (218, 8 146), i molts del Llemosí: Bertran de Born (20.20), Arnaut Daniel (25.25), Gaucelm Faidit (en rima), Bernard de Ventadorn: «ve us-m' al vostre comandament: / ors ni leós non etz vos ges, / que m'aucizatz, s'a vos mi ren» (16 56). *Rendre* és, doncs, general a Provença, Llemosí, ben cert Alvèrnia, i també es troba a Gascunya, almenys en gran part (docs. de la Gironda, *PSW*), si bé és veritat que (*arder* o *arder* va existir també en el Bearn.

El català, pel que toca a *REDDÈRE*, va ser, doncs, la llengua romànica més fidel al tipus antic i menys vulgar: en totes les altres s'havia imposat de bon antuvi la forma alterada *RENDERE*: fins i tot la llengua d'oc, en la gran majoria del temps i del territori. Aquest caràcter general fa suposar que aquesta forma devia estar ja molt estesa en llatí vulgar, i que hi hauria nascut des d'antic. *RENDERE* ja apareix com a variant a la Llei Sàlica (princ S. VI, mss. Ss. VIII-IX, citada per Diez, *Wb*, 267) i en el *Codex Cavensis*, que conté sobretot escriptures, del Sud d'Itàlia, dels Ss IX-X (junt amb algunes de fi del VIII i de princ. del XI: *Studi Med* II, 244).

S'explica aquesta forma per la influència del verb *PRENDERE*, com siguin, aquestes, dues nocions antitètiques: el qui ha *pres* una cosa, la *ret* o rendeix o torna, segons justícia humana o divina, com preceptuen a cada moment els nostres medievals; i els dos verbs s'usen i surten aparellats en el parlar i en els textos; és eloquent un passatge de les *Homilies*: «no perdonaria Déus pas lo pecad ad om que aja altrui aver, si no l *red* ---: bo és altrui aver a *pendre*, mas mal és a *rendre*», fº 5r20, 22. En les *Homilies* mateix i en una mar de textos de tota la nostra Edat Mitjana, resta, en majoria aclaparadora, la forma pura; però la gota d'aigua queia pertot, porfidiosament: i fins a casa nostra, veiem sorgir la variant modificada, en una forma reveladora. el nostre més antic text literari, que ha usat vuit vegades la forma pura, un sol cop, i justament darrere *pendre*, quasi com un eco, porta *rendre*. Per a d'altres explicacions que se n'han donat, desencer-